

Poilsiautojų srauto sklaida Palangos rekreacinėje zonoje

Gintautas Žilinskas^{1,2},

Jolita Eidikonienė²

¹ Klaipėdos universitetas,
Jūrinio kraštovaizdžio mokslo institutas,
H. Manto g. 84, LT-92294 Klaipėda

² Gamtos tyrimų centras,
Geologijos ir geografijos institutas,
T. Ševčenkos g. 13, LT-03223, Vilnius
El. paštas: zilinskas@geo.lt;
atiloja@yahoo.com

Žilinskas G., Eidikonienė J. Poilsiautojų srauto sklaida Palangos rekreacinėje zonoje. *Geografija*. 2012. T. 48(1). ISSN 1392-1096.

Straipsnyje, remiantis 2008–2009 m. vykdytų tyrimų metu Palangos rekreacinėje zonoje surinktais duomenimis, analizuojami poilsiautojų srauto sklaidos ypatumai tiek visoje zonoje, tiek ir ją sudarančiose vasarvietėse: Senojoje Palangoje, Kunigiškėse, Užkanaviuose, Monciškėse. Nustatyta, kad didžiausią įtaką poilsiautojų srauto pasiskirstymui tarp vasarviečių turi jų dydis. Nuo jo priklauso poilsio vietų (viešbučių, poilsinių, kempingų ir kt.), automobilių stovėjimo aikštelių, maitinimo įstaigų, pramogų ir pan. skaičius, dažnai ir teikiamų paslaugų kokybė. Todėl didžiausios – Senosios Palangos gyvenvietės – *pliažuose* ilsisi daugiausia poilsiautojų – net 80,4 % visų besiilsinčiųjų Palangos rekreacinėje zonoje. Likusios rekreacinės zonos dalies (Kunigiškės, Užkanaviai, Monciškės) *pliažuose* ilsisi tik 19,6 % poilsiautojų.

Visose jūros krante esančiose vasarvietėse didžiausia poilsiautojų koncentracija susidaro ties pagrindiniais keliais link jūros. Kadangi čia ne tik trumpiausias bei patogiausias priėjimas prie jūros, bet koncentruojasi ir rekreacinės infrastruktūros objektai: automobilių stovėjimo aikštelės, maitinimo įstaigos, sanitarijos ir higienos mazgai, vaikų žaidimo aikštelės, gelbėjimo stotys ir kiti objektai. Nutolusiuose nuo pagrindinių kelių ir neišvystytose rekreacinės infrastruktūros kranto ruožuose poilsiautojų apsilanko mažiausiai.

Raktažodžiai: poilsiautojų srautas, *pliažas*, rekreacinė infrastruktūra, Palangos rekreacinė zona

IVADAS

Pastaruoju metu sparčiai augant antropogeniniai jūros kranto zonos apkrovai bei mažėjant (dėl klimato kaitos bei hidrotechninių įrenginių statybų plėtros ir jų poveikio, dažniausiai skatinančio krantų eroziją) jūrų krantuose poilsiavimui tinkamos erdvės, iškilo rekreacinės talpos potencialo problema (UNEP, 1996; MacLeod, Cooper, 2005). Todėl pastaraisiais dešimtmečiais jūros krante daugėja tyrimų, susijusių su rekreacinių sąlygų, poilsiautojų srauto intensyvumo, rekreacinės talpos ir kitomis rekreacinėmis problemomis (Mawhinney ir kt., 1973; Haggett, 1979; Shelby, Heberlein, 1984; Schreyer, 1984; Stankey, McCool, 1984; Pearce, Kirk, 1986; De Ruyck ir kt., 1997; Yepes, 1998; Morgan, 1999; Pereira, 2002; Valdemoro, Jiménez, 2006; Mill, 2007; Tejada ir kt., 2009; De Sousa ir

kt., 2011). Kiek mums žinoma, prie Baltijos jūros ši problematika tirta tik Lietuvoje (Žaromskis, 1985; Minkevičius, Žilinskas, 2000; Žilinskas ir kt., 2003; 2004; 2010; Neringos..., 2010; Akevičiūtė ir kt., 2003; Jarmalavičius, Žilinskas, 2003; 2007; Žilinskas, Eidikonienė, 2011; Eidikonienė, Žilinskas, 2011a, 2011b). Išskirtinį dėmesį rekreacijos problemų jūros krante tyrimams Lietuvoje greičiausiai lemia tai, kad Lietuvai priklauso trumpiausias Baltijos jūros kranto ruožas, o tuo pačiu ir mažiausias rekreacinės erdvės potencialas, palyginti su kitomis prie Baltijos jūros įsikūrusiomis šalimis.

Palangoje, kurioje šiuo metu nuolatos gyvena tik apie 16 000 gyventojų (be Nemirsetos ir Šventosios), vasaros savaitgaliais, piko metu, ilsisi dažnai net iki 200 000 poilsiautojų (Gliožerienė, 2009). Toks didelis poilsiautojų antplūdis santykinai nedidelio kurorto jūros krante turi ne ką mažesnę

neigiamą įtaką kraštovaizdžiui nei gamtiniai ar kiti veiksniai. Tyrimais nustatyta, kad dėl gausaus poilsiautojų srauto Palangos rekreacinėje zonoje, apsauginiame paplūdimio kopagūbryje, defliacinės formos apima kai kur iki 70–80 % jo paviršiaus, kai tuo metu saugomose teritorijose (kur rekreacijos įtaka minimali) – tik apie 1 % (Žilinskas ir kt., 2001). Todėl poilsiautojų srauto, kaip vieno iš kranto būklę formuojančio veiksnio, tyrimai (ypač darnaus kranto zonos vystymo kontekste) tapo itin aktualūs Palangos rekreacinėje zonoje. Remiantis atskleistais poilsiautojų srauto sklaidos dėsningumais, galima tiksliau nustatyti kranto tvarkymo konflikto rekreacinėse zonose židinius ir jų atsiradimo priežastis, numatyti ir sėkmingai įgyvendinti rekreacinių zonų infrastruktūros pertvarką bei plėtrą, o tuo pačiu ir reguliuoti poilsiautojų srauto pasiskirstymą. Vadinas, ne tik pagerinti rekreacijos sąlygas, bet ir išsaugoti natūralų jūros kraštovaizdį.

TYRIMŲ METODIKA

Siekiant nustatyti poilsiautojų sklaidos ypatumus, 2008 m. liepos 22 d. ir 2009 m. liepos 22–23 bei rugpjūčio 1–9, 11 ir 20–21 d. visoje Palangos rekreacinės zonos *pliažuose* buvo atlikti poilsiautojų pasiskirstymo tyrimai. Tyrimus visoje Palangos rekreacinėje zonoje, padalintoje į atskirus kranto ruožus, atliko 5 stebėtojai. Intensyvaus naudojimo rekreacinėse zonose ruožai pasirinkti trumpesni, ekstensyvaus – ilgesni. Skaičiavimai kiekviename ruože trukdavo apie 30–35 min.

Ankstesniais tyrimais (Žilinskas ir kt., 2003) nustatyta, kad poilsiautojų srautas dieną maksimumą pasiekia 13 val. Todėl siekiant korektiškai palyginti poilsiautojų srauto pasiskirstymą jūros krante visomis stebėjimų dienomis, poilsiautojų apskaita buvo pradėdama tuo pat laiku – 13 val. Metodiniai dinamikos tyrimai atlikti dieną kas 0,5 val. (rezultatai dar nepaskelbti). Paaiškėjo, kad tarp 13 ir 13 : 30 val. poilsiautojų skaičius paplūdimiuose beveik nesikeičia, t. y., panašus kiekis jų išeina ir ateina, todėl santykinai atostogaujančių žmonių migraciją (laike ir erdvėje) skaičiavimo metu galima laikyti nuline.

Poilsiautojų skaičius išilgai rekreacinės zonos buvo fiksuojamas kas 100 metrų (atstumas nustatomas GPS odometru). Nustatant poilsiautojų sklaidos erdvėje ypatumus, darbe naudotasi procentiniu poilsiautojų pasiskirstymu. Straipsnio

schemose pateikiami vidurkiniai (3 stebėjimų, kurių metu buvo labai panašios meteorologinės sąlygos: oro temperatūra dieną svyravo apie 25–27 °C, naktį – 17–18 °C, be lietaus, vėjas nepastovios krypties, silpnas) duomenys.

Tyrimų metu buvo atliekama ir *pliažuose* bei užkopėje esančių rekreacinės infrastruktūros elementų (privažiavimų bei priėjimų prie jūros, automobilių stovėjimo aikštelių, gelbėjimo stočių bei punktų, persirengimo kabinų, suoliukų, šiukšliadėžių, konteinerių, tualetų, maitinimo punktų ir kt.) apskaita ir kartografavimas. Šiais duomenimis pasinaudota nustatant rekreacinės infrastruktūros įtaką poilsiautojų sklaidai jūros krante.

Pažymėtina, kad straipsnyje terminas *pliažas* traktuotinas kaip „paplūdimio ruožas, skirtas poilsui ir maudymuisi“ (Gudelis, 1993), t. y. riboženkliais pažymėta rekreacinės zonos paplūdimio dalis.

PALANGOS KURORTO RAIDOS APŽVALGA

Palanga – didžiausias Lietuvos kurortas, simbolinė vasaros sostinė, turinti senas (siekiančias net XIX a. pradžią) rekreacines tradicijas, populiariausia Lietuvos gyventojų atostogų praleidimo vieta. Ji taip pat gausiai lankoma ir užsieniečių, o ypač buvusios Sovietų Sąjungos regiono gyventojų. Pastaraisiais metais Palanga tampa vis labiau žinoma ir Europoje – jau antri metai Palanga patenka į britų laikraštyje „Sunday Times“ kasmet skelbiamą geriausių Europos paplūdimių dvidešimtuką, aplenkdamą Vokietijos ir Nyderlandų kurortus (Jauki..., 2010). Nuo 2003 m. paplūdimio ruožui ties Palangos Botanikos parku kasmet suteikiamas Mėlynosios vėliavos statusas. Paplūdimiai, turintys Mėlynąją vėliavą, yra įtraukiami į tarptautinius turizmo katalogus, kaip atitinkantys tarptautinius reikalavimus, keliamus šioms zonoms. Tai yra gera reklama siekiant pagerinti kurorto įvaizdį, o tuo pačiu ir pritraukti didesnius turistų srautus. Nuo 2005 m. Palangos miesto savivaldybė yra Europos kurortų asociacijos (ESPA) narė.

Palanga, kaip vasarvietė bei gydykla, pradėjo garsėti XIX a. pradžioje. S. Čerski 1830 m. rašė, kad gydytis į Palangą vasaromis jau buvo važiuojama keliolika metų (Czerski, 1830). Panašiai nurodė ir L. Jucievič (1842). 1818 m. čia gydėsi vyskupas I. Giedraitis, 1824 m. lankėsi ir poilsiauto poetas A. Mickevičius (Palangos..., 1999). Tuo metu

Palangoje nebuvo specialių kurortinės paskirties statinių. 1824 m. caro kariuomenės pulkininkas M. Tiškevičius nupirko Palangą iš generolo K. Nesiolovskio už 177 171 sidabro rublių. M. Tiškevičius mirė 1839 m. Nuo 1839 iki 1856 m. Palangą valdė J. Tiškevičius, po pastarojo mirties – jo sūnus J. Tiškevičius, o XX a. pradžioje – F. Tiškevičius. Taigi, kaip pastebėjo V. Vareikis, XIX a. Palangos istorija yra Tiškevičių šeimos istorija (Palangos..., 1999). Norėdami Palangoje įkurti visoje Baltijos pakrantėje garsų kurortą, jie čia iš esmės pakeitė gyvenimą. Palangoje šeiminingaujant grafams Tiškevičiams, kurortą keletą kartų iš pagrindų sunaikino ugnis. Tik muitinė ir dar keletas pastatų išliko po gaisro, kurį 1831 m. balandžio 8 d. Palangoje sukėlė jos apylinkėse veikę sukilėliai. „Miesto architektūrai šis gaisras savotiškai išėjo į naudą – senų, daug kur gerokai apšiurusių ir į žemę pradėjusių smegti pastatų vietoje daug kur iškilo, kad ir paprastos architektūros, bet erdvesni, dažniausiai mediniai vienaaukščiai namai“ (Mukienė, 2010). Nemaža dalis atstatytų namų buvo pritaikyti atvykstančių poilsiautojų poreikiams. XIX a. viduryje Palangai buvo suteiktas miesto statusas, pradėjo veikti daugiau karčemų, užiegos namų, parduotuvių. Vasaromis atvykdavo nuo 300 iki 400 poilsiautojų (Palangos..., 1999). Apie tą laikotarpį S. Karwowski rašė: „Palanga buvo tiek išgarsėjusi, kad visos trobos ir naujos – specialiai pastatytos, visi svirnai ir svirneliai buvo užimti besigydančių atvykėlių net iš tolimų kraštų...“ (Karwowski, 1913). Siekdamas pritraukti daugiau poilsiautojų, apie 1877 m. J. Tiškevičius pastatė erdvų restoraną, kurį 1880 m. praplėtė – jame įrengtas pirmasis kurorto viešbutis. Pagal kaimyninių šalių tradiciją jis buvo vadinamas Kurhauzu. Jame veikė restoranai, kavinė, skaitykla, salė bilijardui ir kitiems žaidimams. Kurhauzo parke buvo pastatyti keletas vasarnamių bei vasaros teatras, kuriame buvo rengiami koncertai, šokių vakarai, mėgėjiški spektakliai. Kiek vėliau Tiškevičių šeima pastatė ir fachverkinių vasarnamių kompleksą Rąžės (Ronžės, Roužės) upelio vingyje, įrengė maudykles (marmurines vonias) su pašildomu jūros vandeniu, įkūrė parką, nutiesė pasivaikščiojimo takus miške, pastatė maudymosi kabinas jūros pakrantėje. 1884–1888 m. Tiškevičiai Palangoje pastatė (bei kelis kartus perstatė) medinį tiltą – prieplauką į jūrą bei nusipirko (1870 m. Švedijoje pastatytą) garlaivį „Phonex“. Garlaivis iš pradžių du,

vėliau vieną kartą per savaitę plaukdavo į Liepoją, gabendamas keleivius, javus ir Vilimiškės dvaro plytinėje pagamintas plytas. Iš Liepojos juo buvo vežami maisto produktai, o vasarą ir poilsiautojai. XIX a. pabaigoje Palangoje vis daugiau buvo statoma poilsiautojams skirtų gyvenamųjų namų, vilų. Kęstučio gatvė (tais pačiais bėgiais, kuriais ne sezono metu veždavo plytas iš Vilimiškės į prieplauką) kursavo net arklių traukiamas tramvajus, atvirais vežimėliais vežiodamas poilsiautojus (Raulinaitis, 1961–1962). Kai po kelerių metų, dėl per brangaus išlaikymo, laivas buvo parduotas, prieplauka poilsiautojams tapo romantiška pasivaikščiojimų vieta, jo pradžioje buvo įrengta pastogė – altana.

Maždaug 1897 m. grafai Tiškevičiai Birutės miško teritorijoje pastatė modernius ir erdvius dvaro rūmus ir apie juos suformavo apie 70 ha dydžio peizažinį parką su poilsiautojams pritaikytais takais ir tvenkiniais.

XX a. pradžioje, siekiant pritraukti daugiau poilsiautojų, kurorto direkcijos (įkurtos 1905 m.) bei vilų savininkų iniciatyva buvo pradėta leisti kurortą populiariančių straipsnių bei leidinių (Swiętochowski, 1902, 1905; Karwowski, 1913). Juose Palanga buvo skelbiama klimatinio kurortu, moderniai įrengtas, prilygstantis geriausiems Vokietijos kurortams. Taip pat buvo akcentuojama graži gamta, platūs paplūdimiai, sekli priekrantė, patogios rekreacinė infrastruktūra ir nedidelės kainos. 1909 m. Palangai buvo suteiktos kurorto teisės.

Kilus Pirmajam pasauliniam karui, kurortas apmirė: vasarotojai neatvykdavo, pasitraukė iš Palangos ir dalis vietinių gyventojų, 6 vasarnamiai sudegė, daugelis buvo apgriauti, nukentėjo ir Tiškevičiaus rūmai, kurie 1914–1921 m. stovėjo tušti, neremontuojami (Palangos..., 1999). Pokario metais, nors pastatai ir pradėti remontuoti, tačiau dėl prasto susisiekiimo ir brangių maisto produktų vasarotojų Palangoje buvo mažai. 1924 m. padėtis joje, pradėjus poilsiauti Lietuvos įstaigų darbuotojams bei mokytojams, šiek tiek pagerėjo. Tačiau aukštos nuomos bei maisto kainos, prasta sanitarijos būklė, nunykusi rekreacinė infrastruktūra (suoliukai, šiukšlių dėžės, persirengimo kabinos), duobėtos gatvės bei prasti šaligatviai patrauklumo Palangai neteikė. Panašios problemos poilsiautojų buvo keliamos ir 1927 m. Nepaisant minėtų trūkumų, poilsiautojų skaičius palaipsniui didėjo ir 1933 m. pasiekė apie 2 000, iš kurių 67 buvo atvykę iš užsienio (Palangos..., 1999).

1932 m. Lietuvoje buvo priimtas naujas Kurortų įstatymas, kuris patikslino kurortų valdymo principus. Todėl 1933 m. Palangai buvo suteiktos kurorto teisės jau ir pagal naująją lietuvišką reglamentą. Per 1932–1938 m. laikotarpį pastatyta 145 nauji gyvenamieji namai bei vasarnamiai, stadionas, pradėjo veikti Valstybinė viešoji biblioteka, buvo tiesiamos naujos gatvės, o senos tvarkomos, daug darbų atlikta tvarkant ir formuojant kurorto rekreacinę infrastruktūrą. Daugėjo ir maisto prekių parduotuvių, restoranų, alaus barų ir kt.

1938 m. gegužės 10 d. kurortą nusiaubė klebonijoje kilęs ir per labai trumpą laiką didžiąją miestelio dalį apėmęs gaisras. Jo metu buvo beveik visiškai sunaikintas miestelio centras ir šiaurinė jo dalis – sudegė 120 gyvenamųjų namų, daugybė ūkinių pastatų, gimnazija, kelios mokyklos, paštas ir kt. Centre išliko tik mūrinis sinagogos pastatas (Mukienė, 2010). Kurorto atstatymo darbai prasidėjo dar tą pačią vasarą, per kurią nepaisant nuniokojimų apsilankė 2 843 vasarotojai, o 1939 m. jų buvo atvykę jau net 9 899 (Palangos..., 1999). Karas ne tik nutraukė kurorto atstatymo darbus, bet ir gerokai jį suniokojo – vėl buvo sugriauta bei gaisrų sunaikinta nemažai pastatų. Karo metu Palangoje beveik niekas nepoilsavo, išskyrus sužeistus vokiečių kareivius, kurių rehabilitacijai Palangoje buvo įkurta sanatorija.

Po karo Palanga, kaip kurortas, pradėjo atsigauti tik 6 dešimtmetyje. Palanga virto stambiu, visoje Sovietų Sąjungos teritorijoje žinomu kurortu. Ją labai pamėgo poilsiautojai iš Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos, Vidurinės Azijos. Tuomet vasaros savaitgaliais svečių skaičius siekdavo net 180 tūkst. Sparčiai buvo statomos sanatorijos, poilsio namai, gydyklos, turistinės bazės bei poilsiautojus aptarnaujančios įmonės. 1975 m., įgyvendinant „Didžiosios Palangos“ plėtros projektus, prie Palangos buvo prijungtos Vanagupės, Kunigiškių, Mončiškės ir Šventosios gyvenvietės. 1985 m. veikė 3 sanatorijos, 15 poilsio namų ir 890 kitų poilsio įstaigų. Plečiantis nakvynės objektų tinklui, sparčiai augo ir poilsiautojų skaičius – 1985 m. „... Palangoje pabuvojo 339 247 poilsiautojai, 16 000 neorganizuotų poilsiautojų, 7 980 turistų“ (Palangos..., 1999). Kasmet Palangoje gausėjo ne tik Lietuvos įmonių žinybinių poilsinių, bet ir daug sąjunginių ministerijų čia statėsi poilsio namus.

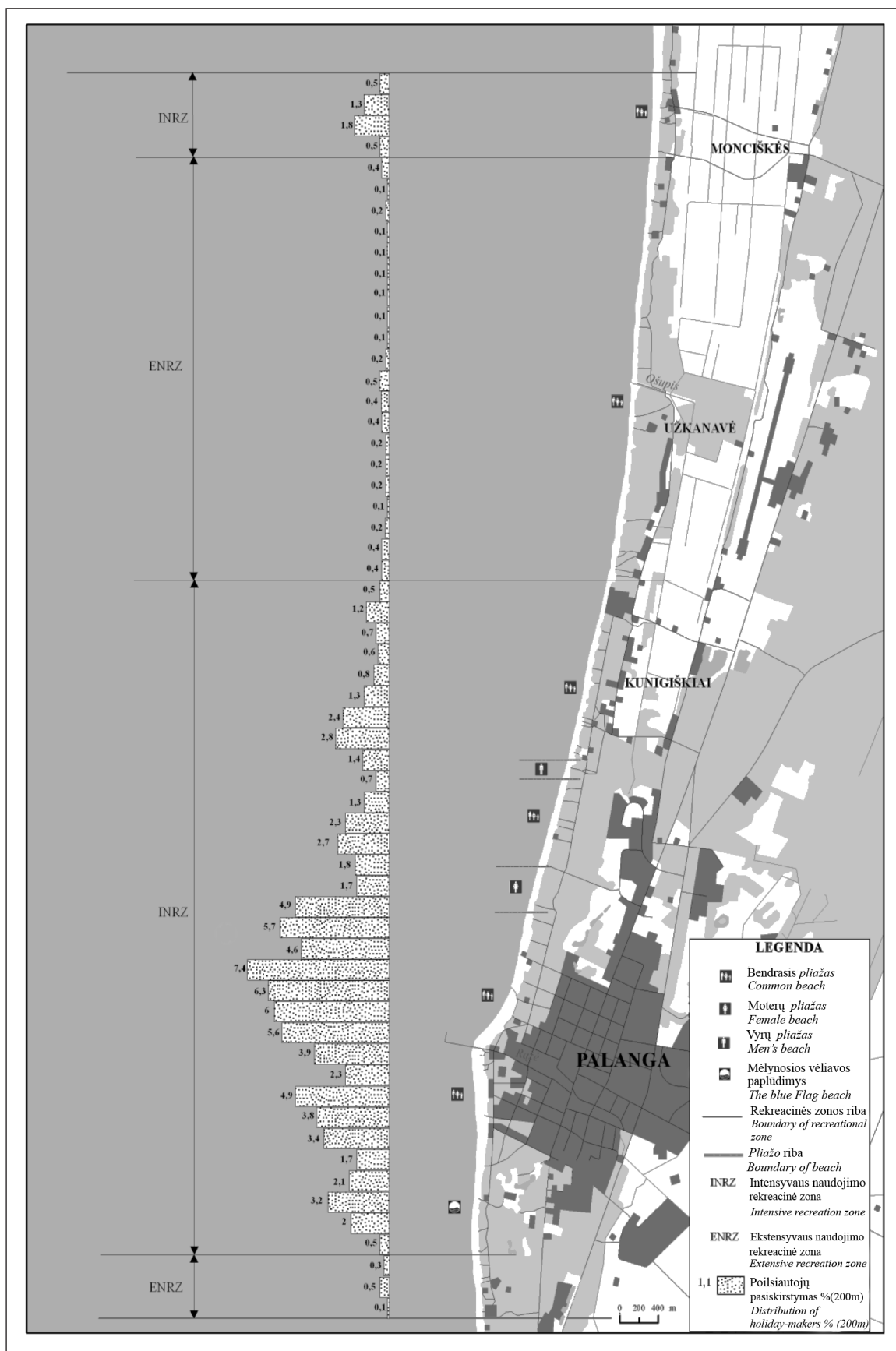
Paskelbus Lietuvai nepriklausomybę, ir daliai gyventojų atgavus jiems priklausiusias žemes, Palan-

goje vėl kilo vilų, gyvenamųjų namų ir vasarnamių statybų bumas, kurį pristabdė tik 2008 m. krizė. Deja, „... pavienius, šiam kraštui būdingus architektūrinius statinius, stipriai užgožia savo architektūriniais sprendimais nieko bendro su mūsų pajūrio kultūros paveldu neturintys statiniai“ (Mukienė, 2010). Tačiau poilsiautojų apgyvendinimo vietų per pastaruosius 20 m. smarkiai padaugėjo. Statistikos departamento duomenimis, 2010 m. Palangoje veikė 200 apgyvendinimo paslaugas teikiančių įstaigų (viešbučių, motelių, poilsio namų, kempingų, sveikatingumo įstaigų ir kt.). Jose kasmet nakvoja apie 780 tūkst. žmonių, apgyvendinama apie 166 tūkst. svečių. Įvairių tyrimų duomenimis, 50–70 % Palangos svečių apsistoja privačiame sektoriuje. Palangos miesto savivaldybės duomenimis, apie 2 000 namų ūkių Palangoje vasaromis savo namuose teikia apgyvendinimo paslaugas. Pastaraisiais metais pastebimas didėjantis užsienio turistų srautas į Palangą. Remiantis kurorto turizmo informacijos centro pateikta informacija, nuo 2002 m. užsieniečių, aplankiusių Palangą, padaugėjo nuo 11 tūkst. iki 29,6 tūkst. 2010 m. Turistai atvyksta net iš 42 pasaulio šalių. Daugiausia iš Rusijos, Vokietijos, Estijos, Lenkijos, Latvijos, Norvegijos, Baltarusijos, Prancūzijos, Italijos. Gerokai išaugo turistų iš Rusijos, Baltarusijos ir Vokietijos (Palangos..., 2011).

TYRIMŲ REZULTATAI

Visa Palangos rekreacinė zona palei krantą tęsiasi apie 11 800 m. Pagal P. Kavaliausko klasifikaciją (Kuršių..., 1999), šią zoną galima priskirti išvystytos rekreacinės infrastruktūros modeliui. Pagal poilsiautojų srauto intensyvumą, Palangos rekreacinėje zonoje išsiskiria dvi panašaus kranto ilgio dalys: pietinė (Senoji Palanga – 5 300 m), kuriai tenka didžioji šios zonos rekreacinė apkrova (80,4 %), ir šiaurinė (sudaro Kunigiškės, Užkanavė ir Mončiškės – 6 500 m), kurioje poilsiautojų srauto intensyvumas kur kas mažesnis (susirenka 19,6 % poilsiautojų).

Remiantis tyrimų metu surinktais poilsiautojų pasiskirstymo intensyvumo ir rekreacinės infrastruktūros objektų koncentracijos duomenimis, Palangos rekreacinėje zonoje buvo išskirtos dvi intensyvaus (INRZ) ir dvi ekstensyvaus (ENRZ) naudojimo rekreacinės zonos (1 pav.). INRZ sudaro 61 %, o ENRZ – 39 % viso Palangos rekreacinės zonos užimamo kranto ruožo ilgio.

1 pav. Poilsiautojų srauto pasiskirstymas Palangos rekreacinėje zonoje
Fig. 1. Distribution of the flow of beach users in Palanga recreational zone

Intensyvaus naudojimo zonos susitelkia didžioji dalis besiilsinčiųjų – 94,6 %, o ekstensyvaus – 5,4 % visų Palangos poilsiautojų. Šiaurinėje INRZ priskaičiuojama tik apie 4,1 %, o pietinėje net 90,5 % visų poilsiautojų. Šiai zonai priklauso beveik visa Senoji Palanga ir prie jos prisišliėjusi Kunigiškių gyvenvietė. Šiaurinėje ekstensyvaus naudojimo rekreacinėje zonoje susirenka 4,5 %, o pietinėje ENRZ apsilanko vos 0,9 % poilsiautojų.

Akivaizdu, jog poilsiautojų sklaida tarp INRZ ir ENRZ yra netolygi. Kad poilsiautojų apkrova išilgai Palangos rekreacinės zonos pasiskirstytų tolygiau, būtina rekreacinės infrastruktūros plėtra ekstensyvaus naudojimo zonos. Tokiu būdu jūros krantas patirtų mažesnę rekreacinės apkrovos įtaką intensyvaus naudojimo rekreacinėse zonos ir taip bent iš dalies būtų išsaugoti natūralūs kranto kraštovaizdžio elementai maksimalios rekreacinės apkrovos vietose.

Apie rekreacinės infrastruktūros išvystymą Palangos rekreacinėje zonoje galima spėti iš 1 lentelėje pateiktų duomenų. Infrastruktūros objektų išsidėstymas jūros krante parodytas 2 ir 3 pav.

Didžiausio poilsiautojų srauto sulaukia pietinė (Senosios Palangos) rekreacinės zonos dalis, kurios ilgis palei krantą – apie 5300 m. Ji pasižy-

mi geriausiai išvystyta rekreacine infrastruktūra (2 pav.). Beveik visa ši zona, išskyrus piečiausią jos dalį, suskirstyta *pliažų* teritorijomis: bendrasis, moterų ir vyrų *pliažai* bei Mėlynosios vėliavos paplūdimys. *Pliažų* zonai tenka net 98,7 % poilsiautojų. Už jų ribų, t. y. piečiausioje šios zonos dalyje, 600 m ilgio kranto atkarpoje, susirenka tik apie 1,3 % poilsiautojų. Pažymėtina, kad čia beveik nėra ir rekreacinės infrastruktūros elementų, išskyrus pora persirengimo kabinų. Bendruosiuose *pliažuose* koncentruojasi didžioji šios zonos poilsiautojų dalis – net 90,2 %, moterų *pliaže* – 7,7 %, o vyrų – tik 0,7 %.

Senosios Palangos rekreacinėje zonoje aiškiai išsiskiria du didelės rekreacinės apkrovos ruožai: į šiaurę ir į pietus nuo Palangos tilto. Šiaurinei daliai būdingi didesni poilsiautojų kiekio svyravimai išilgai kranto nei pietinėje dalyje, kur rekreantų sklaida yra tolygesnė. Poilsiautojų kiekį šiaurinėje tilto pusėje lemia Rąžės ir Ašarėlės upelių žiotys, prie kurių poilsiautojų skaičius beveik dvigubai mažesnis nei aplinkinėse kranto atkarpose. Žymus rekreantų kiekio sumažėjimas (iki 1,5 % 100 m ilgio kranto atkarpoje) užfiksuotas ir ties centrine gelbėjimo stotimi (Žvejų g.), kadangi šioje paplūdimio atkarpoje pati gelbėjimo stotis užima nemažą paplūdimio dalį, o be jos dar yra keletas sezoninių statinių (pirtis ant ratų, vagonėliai, garažai, pavėsinės ir kt.). Tačiau tiek į pietus, tiek ir į šiaurę nuo centrinės gelbėjimo stoties (500 m ilgio kranto atkarpoje) vidutiniškai per dieną sezono metu apsilanko apie 5 tūkst. poilsiautojų (Palangos..., 2003).

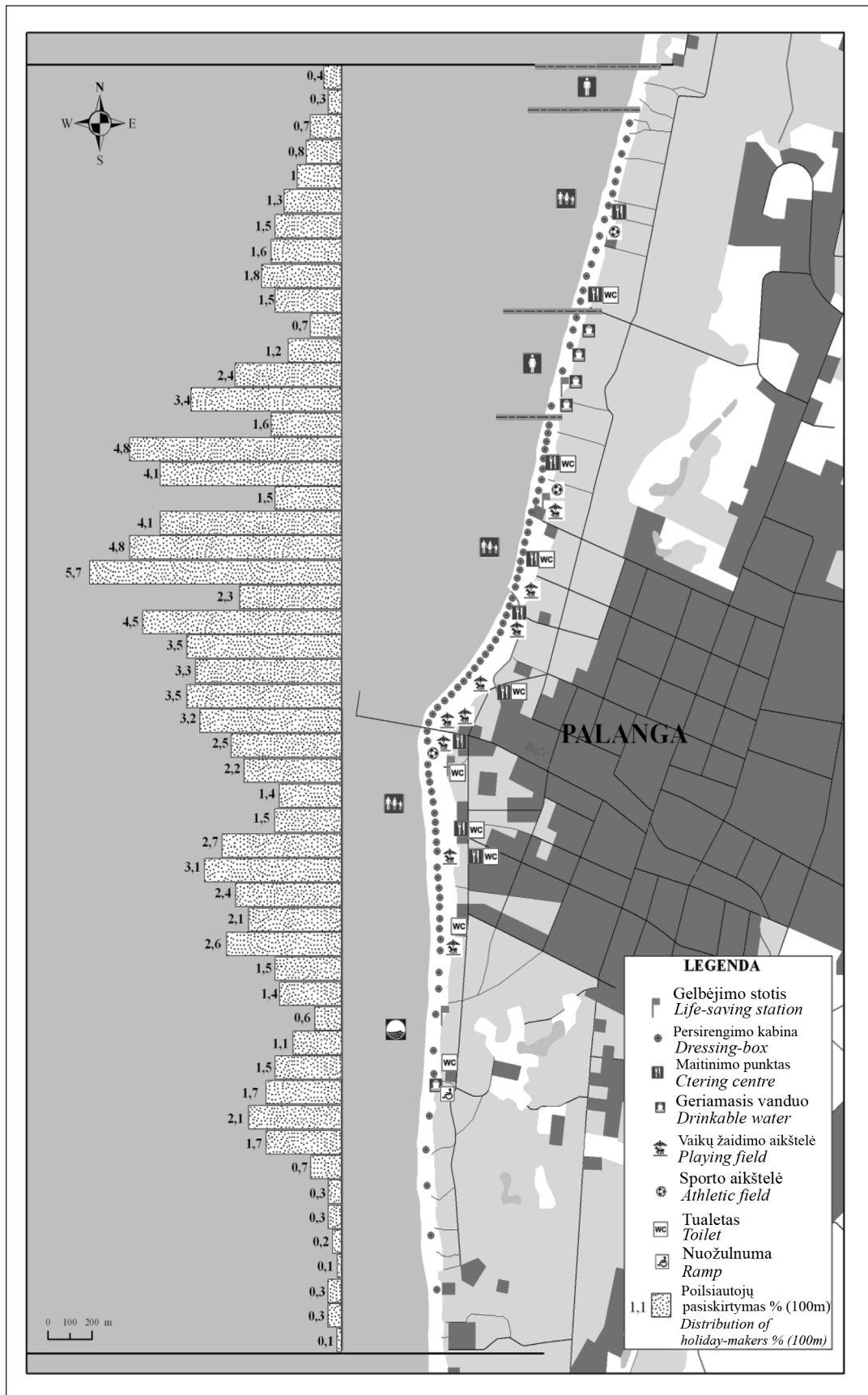
Moterų *pliažo* atkarpoje poilsiaujančiųjų skaičius sumažėja iki 0,7 % (100 m ilgio kranto atkarpoje), o vyrų – net iki 0,3 %. Šiuos abu *pliažus* skiriantis bendrasis *pliažas* pritraukia 10,2 % poilsiautojų. Pažymėtina, jog rekreantų apkrovos sumažėjimą šiame *pliaže* lemia ir didesnis atstumas nuo Palangos centro bei tilto promenados. Bendrajame *pliaže*, esančiame tarp Palangos tilto ir moterų *pliažo*, koncentruojasi 43,7 % šios rekreacinės zonos poilsiautojų. Didžiausias jų kiekis (5,7 % 100 m ilgio atkarpoje) nustatytas tarp Rąžės upelio ir Kąstyčio g. Tai sietina su *pliažo* praplatėjimu (rekreacinės erdvės padidėjimu) bei geru susisiekimu su miestu.

Į pietus nuo Palangos tilto poilsiautojų apkrova mažesnė (37,6 %) bei tolygesnė jų sklaida nei šiaurinėje zonos dalyje. Pietinėje Senosios Palangos

1 lentelė. Rekreacinės infrastruktūros objektai Palangos rekreacinės zonos jūros krante (2009)

Table 1. Objects of recreational infrastructure in Palanga recreational zone of the seashore (2009)

Rekreacinės infrastruktūros objektai Objects of recreational infrastructure	Vnt. Number
Gelbėjimo stotis / Life-saving station	5
Persirengimo kabinos / Dressing-box	115
Suoliukai / Benches	120
Šiukšliadėžės / Litterbins	451
Tualetai / Toilets	12
Paplūdimio sporto aikštelė Athletic field on the beach	14
Vaikų žaidimo aikštelė / Playing field	17
Maitinimo punktai / Catering facilities	12
Geriamojo vandens fontanėlis / Drinking water fountain	8
Laiptai į <i>pliažą</i> / Stairs to the beach	36
Nuožulnuma / Ramp	2
Automobilių stovėjimo aikštelė Parking lot	2
Informacinis stendas Information stand	10

2 pav. Poilsiautojų srauto pasiskirstymas pietinėje Palangos rekreacinėje zonoje
 Fig. 2. Distribution of the flow of beach users in the southern recreational zone of Palanga

rekreacinės zonos dalyje išskirti bendrasis *pliažas* bei Mėlynosios vėliavos paplūdimys, nors ženklai, skiriantys šiuos *pliažus*, paplūdimiuose nepastatyti. Šie *pliažai* pritraukia 36,3 % Senosios Palangos rekreacinės zonos poilsiautojų.

Ryškesni rekreantų kiekio padidėjimai pietinėje tilto pusėje užfiksuoti ten, kur sutankėja link jūros vedantys keliai bei takai, gausėja rekreacinės infrastruktūros elementų, o taip pat nakvynės vietų, esančių netoli jūros. Tolstant nuo Palangos tilto į pietus, poilsiautojų skaičius palaipsniui mažėja iki 0,6 % (100 m ilgio kranto atkarpoje). Dar piečiau – poilsiaujančiųjų vėl padaugėja iki 2,1 %. Patrauklumą šiam ruožui suteikia Mėlynosios vėliavos paplūdimio statusas, be to, čia užsuka Gintaro muziejaus bei Botanikos parko lankytojai. Mėlynos vėliavos paplūdimį, esantį tarp Birutės kalno ir S. Dariaus ir S. Girėno g., sezono metu kasdien aplanko apie 3 000 poilsiautojų (Palangos..., 2003). Čia apsistoja poilsiautojai, mėgstantys ramiai ilsėtis, todėl jame daugiau lankosi šeimos bei vyresnio amžiaus žmonės. Šis paplūdimys išsiskiria gerai sutvarkyta rekreacine infrastruktūra: įrengti suoleliai, persirengimo kabinos, nuožulnuma neįgaliesiems, gėlo vandens kraneliai, šiukšliadėžės ir kt.

Į pietus nuo Mėlynosios vėliavos paplūdimio ruožo pabaigos, prasideda ekstensyvaus rekreacinio naudojimo zona, kurioje pastebimas ryškus tiek poilsiautojų, tiek ir rekreacinės infrastruktūros objektų sumažėjimas.

Šiaurinė Palangos rekreacinės zonos dalis, esanti tarp Senosios Palangos ir Šventosios rekreacinių zonų, tęsiasi palei jūros krantą apie 6 500 m (3 pav.). Nors ji yra net 1 200 m ilgesnė už pietinę dalį, tačiau jai tenka tik apie 19,6 % visų Palangos rekreacinės zonos poilsiautojų. Beveik visą šios zonos teritoriją galima būtų priskirti ekstensyvaus rekreacinio naudojimo zonai, kurioje tik atskirose atkarpose šiek tiek padaugėja poilsiautojų. Šie padidėjimai sietini su Palangai priklausančiomis gyvenvietėmis (Mončiškės, Užkanavė, Kunigiškiai).

Šiaurinėje šios rekreacinės zonos dalyje, Mončiškės, 1 000 m ilgio kranto atkarpoje, susirenka apie 20,5 % šiaurinės zonos poilsiautojų. Tai sietina su šioje gyvenvietėje esančiomis sodybomis, keletu poilsio namų bei kempingų, kurie teikia svečiams apgyvendinimo paslaugas. Taip pat čia veikia moksleivių poilsio stovyklos. Mončiškės,

prie Baltijos jūros, 1996 m. įsikūręs ir veikia „Landšafto terapijos ir rekreacijos centras“. Šis centras yra pritaikytas žmonėms su negalia. Jo paslaugomis (savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymu, amatų ir kitais mokymais, neįgalųjų rekreacija gamtos sąlygomis) naudojasi Lietuvos paraplegikų asociacijos nariai, kitos neįgalųjų organizacijos bei pavieniai neįgalūs asmenys. Centro teritorijoje yra pastatyti lengvos konstrukcijos mediniai nameliai, pritaikyti ypač sunkią negalią turintiems žmonėms, numatyta vieta palapinėms statyti, neįgaliesiems pritaikytos buitinės patalpos. Taip pat nutiestas medinis takas iki kopų ir jūros. Įbristi į jūrą neįgaliesiems padeda specialus stovas. Šis paplūdimys yra vienintelis Baltijos šalyse, visapusiškai pritaikytas neįgaliesiems.

Daugiausia poilsiautojų Mončiškių rekreacinėje zonoje telkiasi ties pagrindinėmis šios nedidelės gyvenvietės gatvėmis, t. y. Šviesos ir Mončiškės g. Didžiausias jų kiekis (5,2 % 100 m ilgio kranto atkarpoje) nustatytas ties pagrindiniu privažiavimu (Šviesos g.) prie jūros. Čia padaugėja rekreacinės infrastruktūros objektų bei viešbučių netoli jūros, taip pat šioje vietoje leidžiama statyti automobilius išilgai Šviesos g. Pažymėtina, kad Mončiškės mėgsta lankytis ir gretimų gyvenviečių žmonės. Tolstant nuo pagrindinių gatvių tiek į šiaurę ir į pietus, rekreacinė apkrova mažėja.

Einant į pietus, žmonių akivaizdžiai sumažėja, kai kuriose jūros kranto atkarpose poilsiautojų kiekis tesiekia vos 0,1 % visų šiaurinėje rekreacinėje zonoje apsilankančių poilsiautojų. Šiek tiek rekreantų padaugėja tose vietose, kur netoli jūros kranto yra įsikūrę poilsio namai bei sutankėja takų, vedančių nuo pagrindinio Ošupio tako link jūros, skaičius. Pažymėtina, jog rekreacinės infrastruktūros šioje kranto zonoje beveik iš viso nėra.

Dar labiau į pietus, ties Užkanavės gyvenvietėje, poilsiautojų tankumas padidėja iki 1,7 % (100 m ilgio kranto atkarpoje). Šis padidėjimas sietinas su pagrindinės Užkanavės g. priartėjimu prie jūros bei automobilių stovėjimo aikšte ties Ošupio upelio įtekėjimu į Baltijos jūrą. Užkanavėje yra poilsio namai, sodybos ir vasarnamiai, kuriuose apsistoja žmonės, pageidaujantys ramaus šeimyninio poilsio. Rekreacinės infrastruktūros elementų paplūdimyje ten beveik nėra, išskyrus porą persirengimo kabinų, laiptus ir porą tinklinio stovų.

3 pav. Poilsiautojų srauto pasiskirstymas šiaurinėje Palangos rekreacinėje zonoje (sutartinius ženklus žr. 2 pav.)

Fig. 3. Distribution of the flow of beach users in the northern recreational zone of Palanga (see legends to Fig. 2)

Tarp Užkanavės ir Kunigiškių gyvenviečių aptinkama apie 8 % šiaurinės rekreacinės zonos dalies poilsiautojų. Didesni rekreantų kiekiai (iki 1,1 % 100 m ilgio kranto atkarpoje) užfiksuoti keliuose jūros kranto ruožuose (3 pav.). Tai dažniausiai prie Užkanavės g. esančių sodybų ar poilsio namų gyventojai bei jų svečiai.

Didžiausia rekreacinė apkrova šiaurinėje Palangos rekreacinės zonos dalyje tenka Kunigiškių kranto ruožui, kuris nutįsęs palei jūrą apie 1 700 m. Jame susirenka apie 57,8 % šiaurinės zonos poilsiautojų. Kunigiškių gyvenvietėje gausu poilsiaviečių, sodybų, svečių namų, viešbučių. Pietinėje Kunigiškių gyvenvietės dalyje poilsiautojų koncentracija pati didžiausia: 100 m kranto atkarpoje susirenka apie 7,3 % visų poilsiautojų. Tai lemia geras susisiekimasis Kontininkų g. nuo Liepojos plento link jūros, galimybė patogiai pastatyti automobilius, taip pat padidėjusi rekreacinės infrastruktūros objektų koncentracija bei viešbučių, esančių netoli jūros, skaičius. Centrinėje Kunigiškių rekreacinės zonos dalyje poilsiautojų skaičius sumažėja ir svyruoja apie 2 % (100 m ilgio kranto atkarpoje), čia takų bei kelių tinklas praretėjęs, taip pat skurdesnė ir kranto infrastruktūra (yra tik persirengimo kabinos). Šiaurinėje gyvenvietės dalyje rekreantų kiekis staigiai padidėja iki 4,2 % (100 m ilgio kranto atkarpoje). Šioje vietoje prie pat jūros kranto išsidėstę poilsio namai ir prie jų vedantis kelias (Kunigiškių g.) nuo Liepojos plento link jūros.

IŠVADOS

1. Pagal poilsiautojų srauto intensyvumą Palangos rekreacinėje zonoje išsiskiria dvi dalys: pietinė (Senoji Palanga), kuriai tenka didžioji šios zonos rekreacinė apkrova (80,4 %), ir šiaurinė (Kunigiškių, Užkanavės ir Monciškių gyvenvietės), kurioje poilsiautojų srauto intensyvumas daug mažesnis (ilsisi 19,6 % poilsiautojų).

2. Didžiausia poilsiautojų apkrova jūros krante susidaro ties pagrindiniais keliais link jūros. Kadangi čia ne tik trumpiausias bei patogiausias priėjimas prie jūros, bet koncentruojasi ir rekreacinės infrastruktūros objektai: automobilių stovėjimo aikštelės, maitinimo įstaigos, sanitarijos ir higienos mazgai, vaikų žaidimo aikštelės, gelbėjimo stotys ir kiti objektai. Tolstant nuo jų, rekreacinė apkrova mažėja.

3. Kad rekreacinė apkrova išilgai jūros kranto Palangos rekreacinėje zonoje pasiskirstytų tolygiau, reikia pritaikyti poilsui ekstensyvaus naudojimo rekreacines zonas kuriant bei plėtojant jose rekreacinės infrastruktūros tinklą. Tai leistų bent iš dalies išsaugoti natūralius kranto kraštovaizdžio elementus dabar maksimalią poilsiautojų apkrovą patiriančiose intensyvaus naudojimo rekreacinėse zonose bei sudaryti palankesnes sąlygas poilsiautojams minimalios apkrovos – ekstensyvaus naudojimo rekreacinėse zonose.

Gauta 2011 11 18

Priimta 2012 05 09

LITERATŪRA

1. Akevičiūtė J., Žilinskas G., Minkevičius V. 2002. Poilsiautojų srauto sklaida apsauginiame paplūdimio kopagūbryje. *Geografijos metraštis*. 35(1–2): 101–117.
2. Czerski S. 1830. *Opis Żmudzkiey dyecezyi*. Wilno.
3. De Ruyck M. C., Soares A. G., McLachlan A. 1997. Social Carrying Capacity as a Management Tool for Sandy Beaches. *Journal of Coastal Research*. 13(3): 822–830.
4. De Sousa R. C., Pereira L. C. C., Silva N. I. S., Oliveira S. M. O., Pinto K. S. T., Da Costa R. M. 2011. Recreational carrying capacity of three Amazon macrotidal beaches during the peak vacation season. *Journal of Coastal Research*. SI 64: 1292–1296.
5. Eidikonienė J., Žilinskas G. 2011a. Poilsiautojų srauto sklaida Šventosios rekreacinėje zonoje. *Geografija*. 47(2): 117–124.
6. Eidikonienė J., Žilinskas G. 2011b. Poilsiautojų srauto sklaida Klaipėdos rekreacinėje zonoje. *Geografija*. 47(1): 30–37.
7. Gližerienė A. 2009. Šventoji sieks tapti šeimos kurortu (žiūrėta 2010 02 08). [http://lt.lt.allconstructions.com/portal/categories/267/1/43/1/article/7478/](http://lt.lt/allconstructions.com/portal/categories/267/1/43/1/article/7478/)
8. Gudelis V. 1993. *Jūros krantotyros terminų žodynas*. Vilnius.
9. Haggett P. 1979. *Geography: a modern synthesis*. New York: Harper Row.
10. Yepes V. 1998. *Planificacion e Gestion Turistica de Plays*. Cedex, Madrid.
11. Jarmalavičius D., Žilinskas G. 2003. Kuršių nerijos jūros kranto pliažų technologinis tinkamumas rekreacijai. *Geografijos metraštis*. 36(1): 205–212.
12. Jarmalavičius D., Žilinskas G. 2007. Lietuvos žemyninio jūros kranto paplūdimių technologinis tinkamumas rekreacijai. *Annales Geographicae*. 40(1): 28–37.

13. Jauki naktinio gyvenimo oazė. 2010. *Kauno diena*. 26.
14. Juciewicz L. 1842. *Wspomnienia Żmudzi*. Wilno.
15. Karwowski St. 1913. *Poląga i Kretynę*. Poznań.
16. *Kuršių nerijos rekreacinės infrastruktūros vystymo tikslinė programa* (vad. P. Kavaliauskas). 1999. Vilnius: UAB „Vilniaus archprojekta“.
17. MacLeod M., Cooper J. A. G. 2005. Carrying Capacity in Coastal Areas. *Encyclopedia of Coastal Science*. (Ed.) M. Schwartz. 226 p.
18. Mawhinney K. A. 1973. *Brittas Bay: a planning and conservation study*. Foras Forbatha. Dublin.
19. Mill R. Ch. 2007. *Resorts: Management and operation*. John Wiley & Sons.
20. Minkevičius V., Žilinskas G. 2000. Baltijos jūros Lietuvos žemyninio kranto apsauginio paplūdimio kopagūbrio tinkamumas rekreacijai. *Geografijos metraštis*. 33: 381–390.
21. Morgan R. 1999. Preferences and Priorities of Recreational Beach Users in Wales, UK. *Journal of Coastal Research*. 15(3): 653–667.
22. *Neringos kurortologinių išteklių įvertinimo ir panaudojimo sveikatinimo srityje galimybių studija*. 2010. Klaipėda. KU.
23. Mukienė D. 2010. Palanga – kurortas, pasienio ir pajūrio miestas. *Palangos miesto architektūros raida* (žiūrėta 2011 01 26). http://www.pgm.lt/Istorija/Palangos_arch_raida.htm
24. *Palangos istorija*. 1999. (red. V. Žulkus). Klaipėda.
25. *Palangos kurorto sporto ir rekreacinės infrastruktūros plėtros galimybių studija*. 2003. Kaunas: VŠĮ „Lietuvos regioninių tyrimų institutas“.
26. *Palangos turizmo informacijos centro 2010 m. veiklos ataskaita*. 2011. Palanga.
27. Pearce D. G., Kirk R. M. 1986. Carrying Capacity For Coastal Tourism. *Industry and Environment*. 9(1): 3–7.
28. Pereira C. S. 2002. Beach carrying capacity assessment: how important is it? *Journal of Coastal Research*. SI 36: 190–197.
29. Raulinaitis A. 1961–1962. *Palangos ir jos parkų istorija*. Mašinraštis.
30. Schreyer R. 1984. Social Dimensions of Carrying Capacity: An Overview. *Leisure Sciences*. 6(4): 387–393.
31. Shelby Y. B., Heberlein T. A. 1984. A Conceptual Framework for Carrying Capacity Determination. *Leisure Sciences*. 6(4): 433–451.
32. Stankey G. H., McCool S. 1984. Carrying Capacity in Recreational Settings: Evolution, Appraisal and Application. *Leisure Sciences*. 6(4): 453–473.
33. Świętochowski J. 1902. *Poląga jako nadmorskie miejsce kąpielowe*. Poznań.
34. Świętochowski J. 1905. *Poląga*. Warszawa.
35. Tejada M., Malvarez G. C., Navas F. 2009. Indicators for the assessment of physical carrying capacity in coastal tourist destinations. *Journal of Coastal Research*. SI 56: 159–1163.
36. UNEP, 1996. *Guidelines for Integrated Planning and Management of Coastal and Marine Areas in the Wider Caribbean Region*. Kingston, Jamaica.
37. Valdemoro H. I., Jiménez J. A. 2006. The Influence of Shoreline Dynamics on the Use and Exploitation of Mediterranean Tourist Beaches. *Coastal Management*. 34: 405–423.
38. Žaromskis R. B. 1985. Ispolzovanijie i ohrana prirodnoj sriedy beregovoj zony Baltijskogo poberieža Litovskoj SSR. *Izvestija VGO*. 117(5): 427–431.
39. Žilinskas G., Akevičiūtė J., Jarmalavičius D. 2003. Poilsiautojų srauto dinamikos laike ypatumai Kuršių nerijos jūriniame krante. *Geografijos metraštis*. 36(2): 174–181.
40. Žilinskas G., Akevičiūtė J., Jarmalavičius D. 2004. Poilsiautojų srauto sklaida Kuršių nerijos plažuose. *Geografijos metraštis*. 37(1–2): 162–174.
41. Žilinskas G., Eidikonienė J. 2011. Uosto atstatymo įtaką poilsiautojų sklaidai Šventosios rekreacinėje zonoje. *Jūros ir krantų tyrimai*. 277–281.
42. Žilinskas G., Eidikonienė J., Jarmalavičius D. 2010. Rekreacinės infrastruktūros įtaka poilsiautojų srauto sklaidai Kuršių nerijos jūriniame krante. *Jūros krantų tyrimai*. 225–229.
43. Žilinskas G., Jarmalavičius D., Minkevičius V. 2001. *Eoliniai procesai jūros krante*. Vilnius. Geografijos institutas.

Gintautas Žilinskas, Jolita Eidikonienė

DISTRIBUTION OF THE FLOW OF BEACH USERS IN THE BEACHES OF PALANGA RECREATION ZONE

Summary

The continuously increasing flow of beach users in Palanga recreational zone and the impact this phenomenon has had on the physical condition of the coastal territories are gaining special importance in the context of sustainable development. This study concerning the unequal distribution of the flow of beach users in the beaches of Palanga recreational zone was carried out during the summers of 2008 and 2009.

The investigation was implemented by four observers who simultaneously counted and recorded the numbers of beach users in the above listed locations. The data collection procedure included the following elements: the counting of beach users in two of the above mentioned areas, i. e. south parts (Senoji Palanga) and north (Mončiškės, Užkanavė, Kunigiškiai) of Palanga recreational zone, began the same day at the same given time (one o'clock, which is the hour when the numbers of beach users on the beach reach their maximum), the calculations were recorded every hundred meters (the exact distance being measured by a GPS), and the col-

lected numerical data was later converted into percentages. The study also included mapping and recording of infrastructure elements in the recreation zones of the marine coast, as well as of the area behind the dunes (approaches to the sea, life-saving stations, dressing-boxes, benches, garbage bins, waste containers, toilets, public catering facilities, parking lots, etc.). This information was used for estimating the impact of recreational infrastructure on the dispersion of beach users in the marine coast.

The following conclusions were drawn from the analysis of the collected data:

- The size of each of the above mentioned parts of Palanga recreational zone, which determines the numbers of rest places (hotels, motels, resorts, etc), catering facilities, entertainment and cultural events, as well as the quality of services, is the main factor responsible for the unequal distribution of the flow of beach users in different coastal areas. The study indicates that 80.4% of all beach users in Palanga recreational zone concentrate in the beaches of south part of Palanga, which is four times more than the north part of Palanga (with a 19.6% concentration of all beach users).

- The largest clusters of beach users occur near the main road accesses to the sea. These areas have greater numbers of parking lots, catering facilities, sanitary units, life-saving stations and other objects. The recreational load further away from these territories is proportionally smaller.

- To attain a more even distribution of the flow of beach users along the coastal areas of Palanga recreational zone changes are needed to be made in the existing infrastructure. More paved roads leading to the beach access (as well as new parking lots) need to be built, and the network of interconnecting trails between these roads should be expanded. Other necessary improvements include: building additional wooden walkways crossing the dune ridges, stairs, benches, new lifeguard stations, catering facilities, beach changing rooms, provision of more garbage bins and waste containers, etc. All of the above would lead to a more equal distribution of the flow of beach users in Palanga recreational zone without deteriorating the natural environment in the individual coastal areas.

Key words: flow of beach users, beach, infrastructure elements, Palanga recreational zone